

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВИМИ РИЗИКАМИ

THEORETICAL AND METHODOLOGICAL ASPECTS OF FINANCIAL RISK MANAGEMENT

У статті розглянуто теоретико-методичні аспекти управління фінансовими ризиками. Проаналізовано основні види фінансових ризиків, а також їх вплив на фінансово-господарську діяльність підприємств. Особливу увагу приділено чинникам, що зумовлюють зміни рівня фінансових ризиків. У роботі систематизовано наукові підходи до визначення сутності фінансового ризику, наведено погляди вчених щодо його трактування. Визначено ключові методи управління фінансовими ризиками. Розглянуто механізм оцінки фінансових ризиків. Визначено основні етапи управління фінансовими ризиками. Підкреслено важливість застосування фінансових нормативів для контролю рівня ризиків та забезпечення фінансової стійкості підприємства. Доведено, що ефективне управління фінансовими ризиками є ключовим чинником підвищення конкурентоспроможності підприємства та їхнього довгострокового розвитку в умовах невизначеності. Розроблено модель управління фінансовими ризиками.
Ключові слова: ризик, фінансовий ризик, управління ризиками, мінімізація ризиків, система управління.

The article examines the theoretical and methodological aspects of financial risk management, which is one of the key factors in ensuring the stability and effective functioning of enterprises in modern conditions of uncertainty. The main concepts of financial risk and approaches to its classification are highlighted, in particular, systemic and non-systemic risks are distinguished, internal and external factors of their occurrence are distinguished. The main types of financial risks are analyzed, including credit, interest, currency, operational, investment, inflation risks and liquidity risk. Their impact on the financial and economic activities of enterprises and factors that cause an increase or decrease in the level of financial risks are considered. Special attention is paid to political and macroeconomic aspects that can cause the emergence of new risks or exacerbate existing threats. The work systematizes scientific approaches to determining the essence of financial risk, and provides interpretations of this concept by various researchers. Key methods of financial risk management are identified, including diversification, insurance, hedging, limiting, creating reserves, using financial derivatives and avoiding excessively risky transactions. Mechanisms for assessing financial risks based on fundamental indicators, macroeconomic indicators, financial ratios and market multipliers are outlined. The main stages of financial risk management are considered, including identification, analysis, assessment, development and implementation of a risk minimization strategy, as well as constant monitoring and adjustment of risk strategies in response to changing market conditions. The importance of using financial regulations as a tool for controlling the level of risks, as well as the introduction of effective methods for predicting possible threats in the financial sector, is particularly emphasized. It is concluded that effective financial risk management contributes to strengthening the financial stability of enterprises, increasing their competitiveness and ensuring long-term development in an unstable market environment. A financial risk management model has been developed.

Key words: risk, financial risk, risk management, risk minimization, management system.

УДК 005.334:336

DOI: <https://doi.org/10.32782/infrastructure83-23>

Поліщук Н.В.

д.е.н., професор кафедри фінансів
і банківської справи,
Донецький національний університет
імені Василя Стуса

Тарнаруцька В.В.

здобувач першого рівня вищої освіти,
Донецький національний університет
імені Василя Стуса

Polishchuk Nataliia

Vasyl' Stus Donetsk National University

Tarnarutska Viktoriia

Vasyl' Stus Donetsk National University

Постановка проблеми. Сучасна економіка характеризується високим рівнем невизначеності та нестабільності. В таких умовах питання управління фінансовими ризиками набуває особливої актуальності. Відсутність єдиного підходу до оцінки та мінімізації ризиків ускладнює прийняття ефективних управлінських рішень, що впливає на фінансову стійкість підприємств, тому виникає необхідність удосконалення теоретико-методичних підходів до управління фінансовими ризиками з урахуванням сучасних тенденцій і викликів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання управління фінансовими ризиками досліджували такі вчені, як: Адаменко М. І. [5], Березуцький В. В. [3], Зоря О. П. [7], Зоря С. П. [7], Калаєва Л. М. [7], Лактіонова О. А. [4], Нечипоренко А. В. [3], Панченко О. І. [2], Поліщук Н. В. [11], Шклярчук С. Г. [1] та інші.

Науковці і практики досліджували методи оцінки ризиків, системи моніторингу та впровадження стратегій мінімізації фінансових ризиків, які відповідають викликам сучасної економіки. Проте, залишаються

невирішеними питання щодо створення інтегрованих підходів до управління фінансовими ризиками, які б поєднували гнучкість і стійкість системи управління фінансовими ризиками в умовах невизначеності.

Постановка завдання. Метою дослідження є обґрунтування теоретико-методичних засад управління фінансовими ризиками та розробка моделі відповідного їх регулювання.

Виклад основного матеріалу дослідження. Будь-яка виробнича чи господарська діяльність пов'язана з ризиками, що виникають внаслідок нестабільності та змін як у внутрішньому, так і зовнішньому середовищі. Ефективне управління ризиками є важливою умовою успішного функціонування підприємства.

Фінансові ризики займають особливе місце в системі ризик-менеджменту підприємства, оскільки їх рівень постійно змінюється під впливом динамічних ринкових умов. Зокрема, політичні чинники, такі як військові конфлікти чи зміни у регуляторній політиці, можуть спричинити виникнення нових фінансових ризиків або ж посилити вплив вже існуючих. Крім

того, рівень фінансових ризиків залежить від галузі та регіону діяльності підприємства. Як приклад, підприємства високотехнологічного сектору стикаються з технологічними ризиками, тоді як підприємства, що займаються сировиною, можуть зазнавати впливу коливань цін на ресурси. Актуальність фінансових ризиків визначається комплексом чинників, що впливають на конкретне підприємство, його сферу діяльності та ринкові умови у певний момент часу.

Існує безліч наукових підходів до визначення та тлумачення поняття «фінансовий ризик». Шклярук С. Г. вважає, що «фінансовий ризик – додатковий ризик, який виникає при залученні компанією запозичених коштів. Фінансовий ризик з'являється у компанії, які для фінансування своєї діяльності залучають позичкові кошти і не можуть внаслідок різних чинників обслуговувати свої зобов'язання» [1, с. 17].

Панченко О. І. пропонує два підходи до визначення сутності фінансового ризику: «У вузькому розумінні фінансовий ризик – це ймовірність настання збитку внаслідок здійснення операцій у фінансово-кредитній сфері. У широкому розумінні – це ймовірність виникнення будь-яких непередбачених фінансових втрат в умовах невизначеності» [2, с. 352].

Отже, фінансовий ризик – це ймовірність виникнення фінансових втрат або недоотримання прибутку внаслідок невизначеності та змін у фінансово-кредитній сфері, що виникає під час здійснення фінансової діяльності підприємства.

Зміни умов функціонування суб'єктів на фінансовому ринку та в економіці країни загалом спричиняють виникнення фінансових ризиків, які утворюються внаслідок коливань відсоткових ставок, зміни валютних курсів, змін в тій чи іншій галузі або конкретного суб'єкта. В табл. 1 представлені основні види фінансових ризиків.

В умовах розвитку ринкових відносин ефективне управління фінансовими ризиками стає надзвичайно актуальним. Воно відіграє важливу роль у загальній системі фінансового менеджменту, сприяючи досягненню ключових цілей фінансової діяльності підприємства.

Проблеми управління фінансовими ризиками мають вирішуватися першочергово, тому дослідимо найперше підходи до трактування поняття управління ризиками (табл. 2).

Узагальнюючи теоретичні підходи вчених, можемо запропонувати власне визначення, зокрема:

Таблиця 1

Основні види фінансових ризиків

Вид ризику	Сутність
Кредитний ризик	розглядається як ризик непогашення кредиту та несплати відповідних відсотків за ним за користування
Процентний ризик	виникає у разі зміни процентних ставок за кредитними ресурсами, що надаються суб'єкту
Валютний ризик	можливий у разі зміни курсів валют, а також політичної ситуації, коли курси не змінюються, а можливості вільного обігу валют є досить обмежені. Ці ризики пов'язані з переоцінкою статей балансу іноземних філій компаній у національній валюті та у зворотних операціях
Ризик ліквідності та структури капіталу	пов'язаний із можливістю втрат під час продажу цінного паперу через зміни в оцінці його якості
Операційний ризик	пов'язаний з помилкою або ж неправильною організацією, нерациональним вибором методу проведення фінансової операції. До цього виду ризику належать можливі помилки менеджерів
Інвестиційний ризик	характеризує можливість виникнення фінансових втрат під час здійснення інвестиційної діяльності
Інфляційний ризик	характеризується можливістю знецінення реальної вартості капіталу, а також очікуваних доходів від здійснення фінансових операцій в умовах інфляції

Джерело: узагальнено на основі [3, с. 202]

Таблиця 2

Підходи до визначення поняття «управління ризиками»

Автор	Визначення
О. Лактіонова [4, с. 21]	Процес, за допомогою якого здійснюється виявлення ризиків, оцінка їх величини, моніторинг і контроль ризикових позицій, з урахуванням взаємозв'язку між різними категоріями (видами) ризиків.
К. Семенова, К. Тарасова [8, с. 224]	Система цілеспрямованих заходів, що направлені на виявлення та оцінку ступеня всієї сукупності ризиків, які впливають на діяльність підприємства, з метою розробки механізмів протидії їх можливого негативного впливу.
М. Турко [9, с. 87]	Цілісний безперервний процес, який спрямований на мінімізацію дії негативних факторів ризику, що передбачає моніторинг ринку, ідентифікацію та оцінку ризиків, аналіз прийнятих методів управління ризиками, реалізацію заходів з управління ризиками відповідно до вибраних методів управління, моніторинг результатів.
В. Кочетков, Н. Сирочук [10, с. 155]	Процес виявлення ризиків, з якими стикається суб'єкт господарювання, проведення їх якісного та кількісного аналізу, оцінювання ризиків, а також розроблення стратегії поведінки даного суб'єкта у випадку реалізації конкретних видів ризиків.

Джерело: узагальнено на основі [4; 8; 9; 10]

управління ризиками – комплексний процес ідентифікації, аналізу та оцінки ризиків із подальшим прийняттям рішень щодо їх зниження чи запобігання, що включає розробку та впровадження заходів протидії та моніторингу ефективності.

Основна задача управління фінансовими ризиками полягає в тому, щоб гарантувати стабільність підприємства в процесі його розвитку та уникнути можливого падіння його вартості на ринку. Для успішності бізнесу необхідно вміти передбачати можливі ризики та мінімізувати їх негативні фінансові наслідки. Управління ризиками має включати оцінку кожного ризику, заходи для їх запобігання та дії для зменшення впливу ризиків в разі їх виникнення.

Основне завдання управління фінансовими ризиками полягає в тому, щоб гарантувати стабільність підприємства в процесі його розвитку та уникнути можливого падіння його вартості на ринку. Для

успішності бізнесу необхідно вміти передбачати можливі ризики та мінімізувати їх негативні фінансові наслідки. Управління ризиками має включати оцінку кожного ризику, заходи для їх запобігання та дії для зменшення впливу ризиків в разі їх виникнення.

Розрізняють загальні та специфічні функції управління ризиками. Перелік функцій наведено на рис. 1.

Для ефективної роботи підприємствам необхідно вміло управляти ризиками. Управління ризиками включає прогнозування можливих ризикових подій, що дозволяє завчасно вжити заходів для їх запобігання або зменшення наслідків у разі, якщо ризик неможливо повністю усунути. На рис. 2 наведено основні етапи управління фінансовими ризиками.

Механізм управління фінансовими ризиками передбачає оцінку факторів ризику та їхнього рівня для розробки системи заходів, що мінімізують негативні наслідки. Важливу роль у цьому процесі

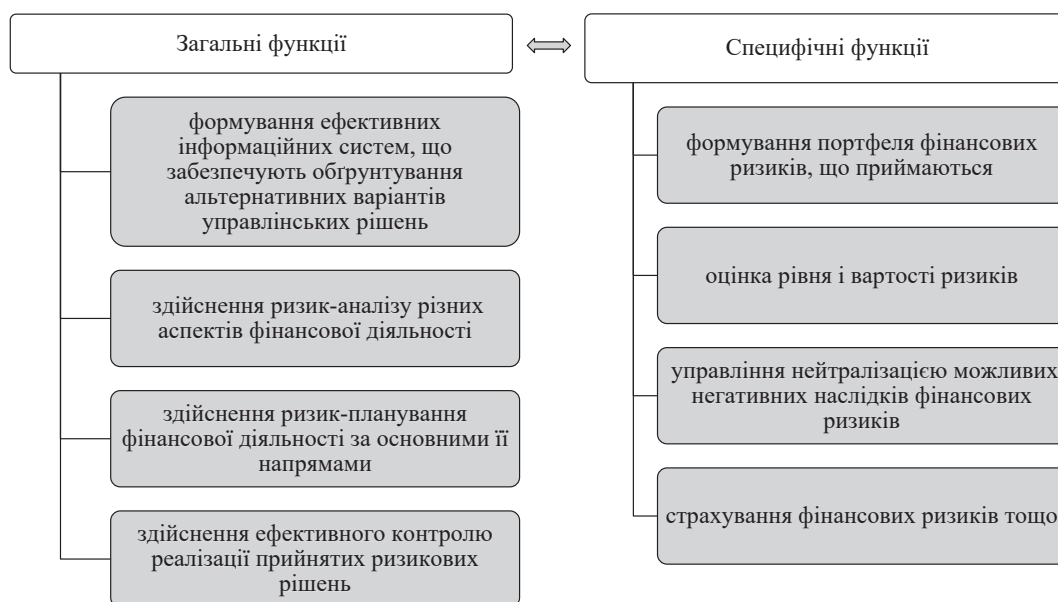

Рис. 1. Основні функції управління ризиками

Джерело: побудовано на основі [4, с. 22]

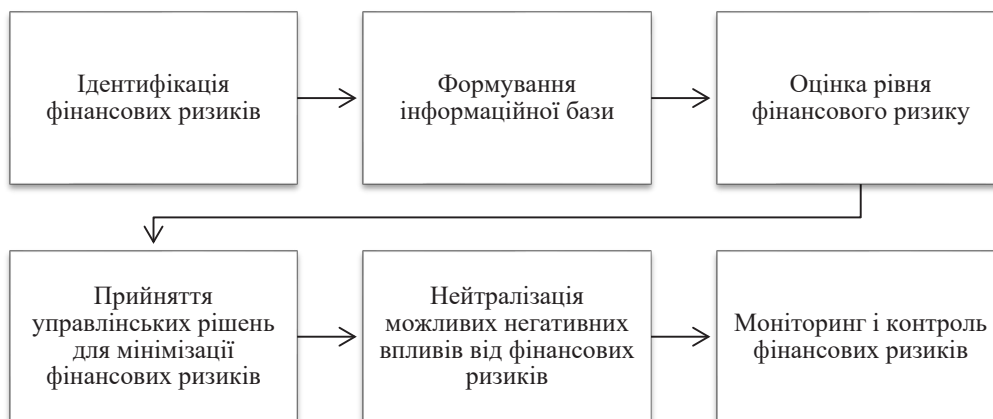

Рис. 2. Етапи управління фінансовими ризиками

Джерело: удосконалено на основі [6, с. 1.2]

відіграють внутрішні механізми нейтралізації ризиків, до яких належать методи та заходи зменшення негативних впливів, реалізовані в межах самого підприємства.

Існує три основних способи оцінки фінансових ризиків: за допомогою фундаментальних показників; за допомогою порівняльної оцінки макроекономічних та фінансових мультиплікаторів; за допомогою ринкових показників привабливості сектора за вільними грошовими потоками, дивідендною прибутковістю, технічними індикаторами [7, с. 191].

Застосування фінансових нормативів у системі управління ризиками допомагає мінімізувати фінансові ризики. Ці нормативи можуть охоплювати обмеження щодо максимального розміру позикових коштів, мінімального рівня високоліквідних активів, максимально допустимого депозиту в одному банку тощо. Нормативні обмеження можуть відрізнятися для різних підприємств. Основним завданням керівництва підприємства є зниження ступеня ризику. Для цього використовуються різні методи, такі як диверсифікація, страхування, лімітування, створення резервів для покриття непередбачених витрат, розподіл ризику та отримання більшої інформації про майбутні рішення і результати.

Управління фінансовими ризиками шляхом їх мінімізації передбачає процес розробки і реалізації управлінських фінансових рішень для зменшення або усунення потенційних негативних наслідків. Основні методи мінімізації ризиків в управлінні фінансовою діяльністю наведені у табл. 3.

Таблиця 3

Методи мінімізації ризиків в управлінні фінансовою діяльністю

Методи	Характеристика
Локалізація ризиків	Розмежування системи прав та відповідальності таким чином, щоб наслідки ризикових ситуацій не впливали на реалізацію управлінських рішень
Мінімізації ризиків або утримання ризику у межах прийнятного	Визначення мінімальних розмірів високоліквідних активів підприємства, встановлення граничного розміру позикових коштів у господарському обігу; встановлення максимального розміру депозитного вкладу, розміщеного в одному банку; лімітування концентрації ризиків; отримання від контрагентів певних гарантій при наданні комерційних кредитів та позик
Розсіювання ризиків	Здійснюється шляхом диверсифікації напрямків діяльності підприємства
Ухилення від ризиків	Відмова від співпраці з ненадійними партнерами, відмова від роботи над ризиковими проектами, пошук гарантів.

Джерело: [6, с. 1.3]

Різноманітність методів мінімізації та нейтралізації фінансових ризиків свідчить про наявність достатньої кількості інструментів для управління фінансовими ризиками. Таким чином, управління фінансовими ризиками підприємства базується на передбаченні та усуненні їх негативних наслідків.

Запропонуємо модель управління фінансовими ризиками (рис. 3).

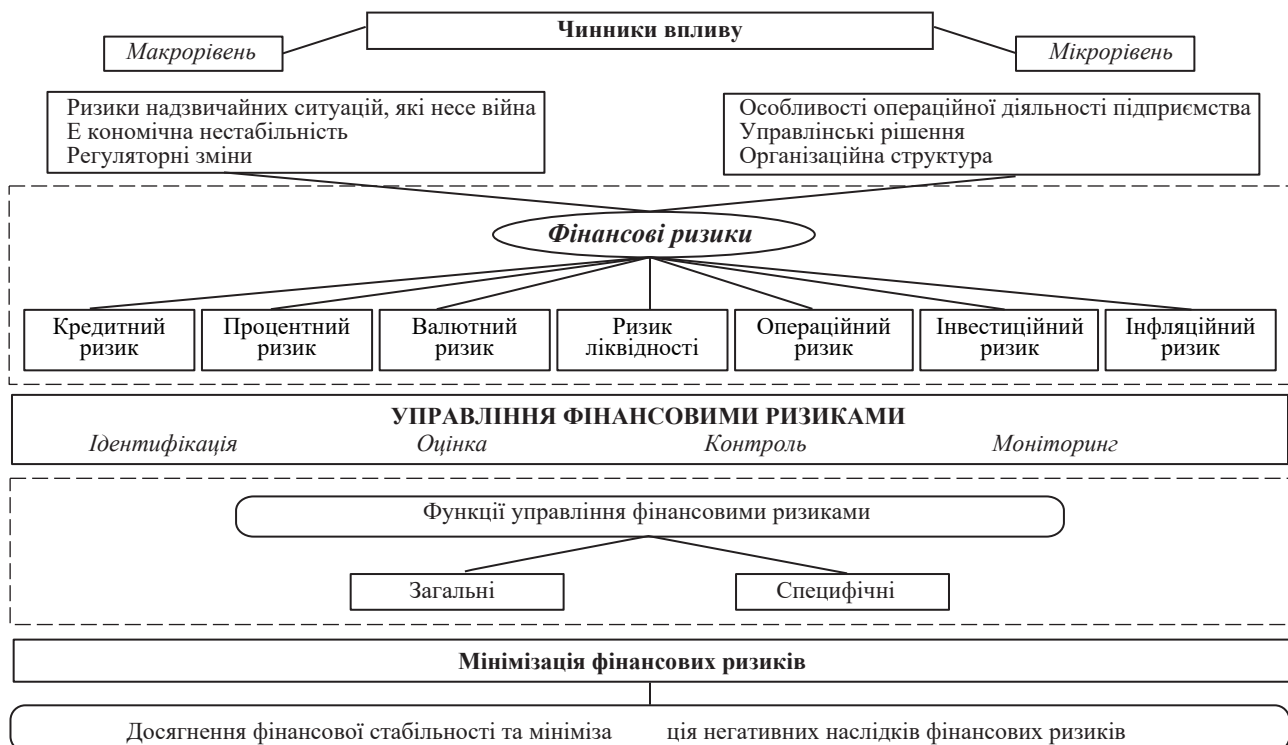

Рис. 3. Модель управління фінансовими ризиками

Джерело: розроблено авторами

Представлена модель управління фінансовими ризиками дозволяє системно підходити до аналізу та мінімізації ризиків, забезпечуючи фінансову стабільність підприємства. Вона охоплює ключові чинники впливу на макро- та мікрорівні, класифікує основні види фінансових ризиків та визначає функції управління фінансовими ризиками.

Представлена модель управління фінансовими ризиками дозволяє системно підходити до аналізу та мінімізації ризиків, забезпечуючи фінансову стабільність підприємства. Вона охоплює ключові чинники впливу на макро- та мікрорівні, класифікує основні види фінансових ризиків та визначає функції управління фінансовими ризиками.

Представлена модель управління фінансовими ризиками дозволяє системно підходити до аналізу та мінімізації ризиків, забезпечуючи фінансову стабільність підприємства. Вона охоплює ключові чинники впливу на макро- та мікрорівні, класифікує основні види фінансових ризиків та визначає функції управління фінансовими ризиками.

Ефективна модель управління фінансовими ризиками підприємства забезпечує фінансову стабільність, зменшує невизначеність та підвищує довіру з боку інвесторів та партнерів. Основною метою моделі є досягнення фінансової стабільності та мінімізація негативних наслідків фінансових ризиків.

Висновки. Управління фінансовими ризиками є ключовим елементом для забезпечення стабільності та ефективного функціонування підприємства. Фінансові ризики є невід'ємною частиною діяльності будь-якого підприємства, а їх рівень змінюється під впливом ринкових умов. Методи управління фінансовими ризиками включають диверсифікацію, страхування, резервування коштів, лімітування та ухилення від надмірно ризикових операцій. Ефективне управління ризиками потребує оцінки факторів ризику, їх мінімізації та використання фінансових нормативів, що дозволяють контролювати ризики на рівні підприємства. Існуючі підходи до управління ризиками дають змогу не лише уникати фінансових втрат, а й створювати умови для розвитку підприємства в умовах невизначеності. Таким чином, ефективне управління фінансовими ризиками залишається актуальним напрямком досліджень, що потребує постійного вдосконалення стратегій та інструментів для підвищення фінансової стійкості підприємств.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Шклярук С. Г. Управління фінансовими ризиками: навчальний посібник Київ: ДП «Вид. дім «Персонал», 2019. 494 с.
2. Панченко О. І. Типологізація фінансових ризиків як основа організації їх страхового захисту. *Бізнес Інформ*. 2019. № 3. С. 350–357.
3. Нечипоренко А. В. Особливості управління фінансовими ризиками підприємства в умовах

трансформаційних змін. *Економічний вісник університету*. 2023. № 56 С. 200-206.

4. Лактіонова О. А. Управління фінансовими ризиками: навчальний посібник. Вінниця: ДонНУ імені Василя Стуса, 2020. 256 с.

5. Березуцький В. В., Адаменко М. І. Небезпечні виробничі ризики та надійність: навчальний посібник для студентів за напрямком підготовки 6.170202 «Цивільна безпека». Харків: ФОП Панов А. М., 2016. 385 с.

6. Корж Н.В. Методи управління фінансовими ризиками. *Траєкторія науки. Міжнародний науковий електронний журнал*. 2016. № 10, Т. 2. С. 1.1-1.6.

7. Зоря О. П., Зоря С. П., Калаєва Л. М. Теоретико-методологічні засади страхування інвестиційних ризиків у системі управління ними. *Інфраструктура ринку*. 2022. №69. С. 190–194.

8. Семенова К. Д., Тарасова К. І. Організація системи управління ризиками на підприємстві. *Вісник соціально-економічних досліджень*. 2015. Вип. 3. № 58. С. 221-227.

9. Турко М. О. Теоретичні основи управління ризиками підприємства. *Економіка розвитку*. 2011. № 4(60). С. 85-89.

10. Кочетков В.М., Сирочук Н. А. Сутність і особливості ризик-менеджменту на підприємстві. *Актуальні проблеми економіки*. 2011. № 10(124). С. 150-156.

11. Поліщук Н. В. Управління ризиками іпотечного кредитування сільськогосподарських підприємств. Фінансово-кредитні інструменти гнучкого управління в умовах циклічного економічного розвитку: монографія, за заг. ред. Л. В. Юришеної. Вінниця, 2023. С.119-149.

REFERENCES:

1. Shklyaruk S. H. (2019) *Upravlinnia finansovymy ryzykamy: navchalnyi posibnyk*. [Financial risk management: a training manual]. Kyiv: DP "Vyd. dim "Personal", pp. 494.
2. Panchenko O. I. (2019) *Typolohizatsiia finansovykh ryzykiv yak osnova orhanizatsii yikh strakhovoho zakhystu*. [Typology of financial risks as the basis for organizing their insurance protection]. *Biznes Inform*, vol. 3, pp. 350–357.
3. Nechyporenko A. V. (2023) *Osoblyvosti upravlinnia finansovymy ryzykamy pidpriemstva v umovakh transformatsiinykh zmin*. [Peculiarities of managing financial risks of an enterprise in conditions of transformational changes]. *Ekonomichnyi visnyk universytetu*, vol. 56, pp. 200-206.
4. Laktionova O. A. (2020) *Upravlinnia finansovymy ryzykamy: navchalnyi posibnyk*. [Financial risk management: a training manual]. Vinnytsia: DonNU imeni Vasylia Stusa, 256 p.
5. Berezutskyi V. V., Adamenko M. I. (2016) *Nebezpechni vyrobnychi ryzyky ta nadiinist: navchalnyi posibnyk dlia studentiv za napriamkom pidhotovky 6.170202 "Tsivilna bezpeka"*. [Hazardous production risks and reliability: a training manual for students in the field of training 6.170202 "Civil Security"]. Kharkiv: FOP Panov A. M., 385 p.
6. Korzh N.V. (2016) *Metody upravlinnia finansovymy ryzykamy*. [Methods of financial risk management].

Trajektoriia nauky. *Mizhnarodnyi naukovyi elektronnyi zhurnal*, vol. 10, t. 2, pp. 1.1–1.6.

7. Zoria O. P., Zoria S. P., Kalaieva L. M. (2022) Teoretyko-metodolohichni zasady strakhuvannia investytsiinykh ryzykiv u systemi upravlinnia nymy. [Theoretical and methodological principles of investment risk insurance in the risk management system]. *Infrastruktura rynku*, vol. 69, pp. 190–194.

8. Semenova K. D., Tarasova K. I. (2015) Orhanyzatsiia systemy upravlinnia ryzykamy na pidpriemstvi. [Organization of a risk management system at the enterprise]. *Visnyk sotsialno-ekonomichnykh doslidzhen*, vol 3, no. 58, pp. 221–227.

9. Turko M. O. (2011) Teoretychni osnovy upravlinnia ryzykamy pidpriemstva. [Theoretical foundations

of enterprise risk management]. *Ekonomika rozvytku*, vol. 4, pp. 85–89.

10. Kochetkov V. M., Syrochuk N. A. (2011) Sutnist i osoblyvosti ryzyk-menedzhmentu na pidpriemstvi. [The essence and features of risk management at the enterprise]. *Aktualni problemy ekonomiky*, vol. 10, pp. 150–156.

11. Polishchuk N. V. (2023) Upravlinnia ryzykamy ipotechnoho kredytuvannia silskohospodarskykh pidpriemstv. Finansovo-kredytni instrumenty hnuchkoho upravlinnia v umovakh tsyklichnoho ekonomichnoho rozvytku: monohrafiia [Risk management of mortgage lending to agricultural enterprises. Financial and credit instruments of flexible management in conditions of cyclical economic development: monograph]. In L. V. Yurchyshena. Vinnytsia, pp.119–149.